

ЕФЕКТИВНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

СМЕРТЕЙ АБО ВИПАДКІВ ЖОРСТОКОГО
ПОВОДЖЕННЯ, СПРИЧИНЕНИХ СИЛАМИ БЕЗПЕКИ

ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ
ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З
ПРАВ ЛЮДИНИ

DG1

ТЕМАТИЧНА ДОВІДКА

Липень 2020 року

ЕФЕКТИВНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

СМЕРТЕЙ АБО ВИПАДКІВ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ, СПРИЧИНЕНИХ СИЛАМИ БЕЗПЕКИ

Підготовка таких стислих інформаційних оглядів є виключною відповідальністю Департаменту з питань виконання рішень Європейського суду і вони не накладають жодних зобов'язань на Комітет міністрів.

1.	НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.....	3
2.	НАЛЕЖНИЙ ХАРАКТЕР.....	6
3.	ОПЕРАТИВНІСТЬ.....	8
3.а.	Зв'язок між оперативністю та строком давності.....	9
4.	УЧАСТЬ ПОТЕРПІЛИХ І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ.....	10
5.	РОЗСЛІДУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МОТИВІВ ЗЛОЧИНУ.....	12
6.	НЕЗАЛЕЖНИЙ НАГЛЯД ЗА РОЗСЛІДУВАННЯМИ.....	14
7.	КОМПЕНСАЦІЯ ПОТЕРПІЛИМ.....	16
	ДОДАТОК. ПОКАЖЧИК СПРАВ.....	17

У випадках, коли Європейський суд з прав людини встановлює порушення процесуального аспекту статей 2 (право на життя) та/або 3 (заборона катувань) Конвенції через відсутність належного розслідування встановлених чи стверджуваних порушень силами безпеки цих основних прав, на державі продовжує лежати обов'язок провести таке розслідування. На практиці це вимагає від державних органів влади швидко, щоб уникнути ситуацій, коли вжиття необхідних дальших кроків буде запізним, та за власною ініціативою (*ex officio*) переглянути матеріали справ та поновити або продовжити розслідування, де це ще видається доцільним та можливим.

Головну увагу в цій публікації приділено таким основним елементам ефективності розслідувань, які встановлені практикою Суду та є об'єктом нагляду з боку Комітету міністрів: незалежність; належний характер; оперативність; розслідування особливих мотивів злочину; незалежний нагляд; компенсація потерпілим. У ній наводиться ряд прикладів заходів, яких було вжито та про які було повідомлено державами в контексті виконання рішень ЄСПЛ з метою забезпечення та посилення ефективності розслідувань.

1. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Конвенція вимагає, щоб розслідування з самого початку проводили незалежні органи. Для виконання цієї вимоги слідчий орган повинен мати достатній ступінь незалежності – як інституційно, так і на практиці – від органів влади, дії яких підлягають розслідуванню. Це означає, що питання незалежності слід розглядати у світлі відносин між тими державними посадовими особами/органами, котрі, як стверджується, несуть відповідальність за такі події, та тими, хто проводить розслідування.

<p>Уповноважений з прав людини та підрозділ його Секретаріату із запобігання катуванням, а також Служба внутрішніх справ та розгляду скарг як незалежний слідчий орган здійснюють моніторинг усіх випадків ствердженого жорстокого поведіння з боку правоохоронних органів, включаючи заяви про незаконні дії та бездіяльність посадових осіб державних органів.</p>	<p><i>Справа «Піхоні проти Албанії» [ALB / Pihoni] (74389/13)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 13 травня 2018 року</p> <p>План дій</p>
<p>2007 року було створено Службу спеціальних розслідувань (ССР) – незалежний орган для розслідування випадків жорстокого поведіння з боку поліції, підпорядкований Генеральному прокуророві. Голову ССР призначає Президент Республіки за рекомендацією Генерального прокурора. Департамент ССР з розслідування випадків катувань проводить попереднє розслідування випадків жорстокого поведіння. Відповідно до внесених 2015 року змін до Кримінального процесуального кодексу, заяви потерпілих тепер є підставою для кримінальних справ публічного обвинувачення, а не приватного обвинувачення, як раніше. Твердження про жорстоке поведіння з боку військових розслідує створений 2014 року Слідчий комітет, який є інституційно та структурно незалежним органом.</p>	<p><i>Справа «Вірабян проти Вірменії» [ARM / Virabyan] (40094/05)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 2 січня 2013 року</p> <p>План дій</p>
<p>Кримінальний процесуальний кодекс 2011 року передбачає, що проведення кримінальних розслідувань щодо тверджень про жорстоке поведіння очолюють державні прокурори, і що поліція може діяти лише за розпорядженнями прокурорів.</p>	<p><i>Справа «Мадер проти Хорватії» [CRO / Mader] (56185/07)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 21 вересня 2011 року</p> <p>План дій</p>
<p>У 2006 році було створено Незалежне управління з розслідування заяв і скарг щодо дій поліції для проведення розслідувань <i>proprio motu</i> (з власної ініціативи) щодо тверджень про жорстоке поведіння. Воно передає матеріали та результати своїх розслідувань Генеральному прокуророві для ухвалення рішень.</p>	<p><i>Справа «Щукін та інші проти Кіпру» [CYP / Shchukin and Others] (14030/03)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 29 жовтня 2010 року</p> <p>Остаточна резолюція CM/ResDH(2014)93</p>
<p>Для проведення незалежного розслідування обставин, пов'язаних зі смертю підозрюваних, яких було взято під варту, 2012 року було створено Генеральну інспекцію органів безпеки – незалежний орган, який розслідує злочини, котрі, як стверджується, було вчинено працівниками поліції.</p>	<p><i>Справа «Ереміяшова та Пехова проти Чехії» [CZE / Eremiasova and Pechova] (23944/04)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 16 травня 2012 року</p> <p>Остаточна резолюція CM/ResDH(2014)69</p>

<p>У відповідності до поправки, внесеної до Конституції у 2018 році, Генерального прокурора обирає парламент на шість років, він підзвітний лише парламенту. Крім того, у 2019 році року почала функціонувати Служба державного інспектора, яка розслідує випадки катувань, жорстокого поводження та деякі інші злочини, вчинені правоохоронцями. Державного інспектора також обирає парламент на шість років, він також підзвітний лише парламенту.</p>	<p><i>Група справ «Цінцабадзе проти Грузії» [GEO / Tsintsabadze group] (35403/06)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 18 березня 2011 року</p> <p>План дій</p>
<p>У 2013 році в Управлінні кримінальної поліції Баварії було створено центральний підрозділ внутрішніх розслідувань, який виконує свої обов'язки незалежно, об'єктивно та окремо від повсякденної оперативної діяльності поліції Баварії, забезпечуючи незалежність розслідувань дій підрозділів поліції з протидії масовим заворушенням у тих випадках, коли бійці таких підрозділів не носять іменні жетони чи інші індивідуальні ідентифікаційні знаки та за відсутності відеоматеріалів. Таким чином, підрозділ, який проводить розслідування, не пов'язаний в ієрархічному, інституційному чи практичному плані з поліцейським підрозділом, обвинуваченим у неправомірних діях.</p>	<p><i>Справа «Генчель та Штार्к проти Німеччини» [GER / Hentschel and Stark] (47274/15)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 9 лютого 2018 року</p> <p>Звіт про вжиті заходи</p>
<p>У 2015 році було створено Бюро внутрішньої безпеки для проведення розслідувань дій посадових осіб у місцях позбавлення волі та установ, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ, включаючи поліцію. Це Бюро є інституційно незалежним від поліції та керівництва місць позбавлення волі. Воно є підконтрольним міністру внутрішніх справ, має окремий бюджет, власні приміщення та регіональні підрозділи.</p>	<p><i>Група справ «Холоденко проти Латвії» [LVA / Holodenko group] (17215/07)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 4 листопада 2013 року</p> <p>Остаточна резолюція ResDH(2018)382</p> <p><i>Справа «Балаев проти Латвії» [LVA / Balajevs] (8347/07)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 28 липня 2016 року</p> <p>Звіт про вжиті заходи</p>
<p>До Закону про кримінальну процедуру та Закону про державну прокуратуру було внесено зміни у 2007 та 2011 роках з метою делегування повноважень розслідування тверджень про жорстоке поводження з боку працівників поліції спочатку державним прокурорам, організованим у спеціальну робочу групу, а згодом – новоствореному спеціальному департаментові Державної прокуратури з розслідувань щодо посадових осіб та їх кримінального переслідування. Цей департамент діє за принципом професійної й оперативної автономії та має виключну юрисдикцію щодо розгляду кримінальних правопорушень, котрі, як стверджується, було скоєно посадовими особами поліції, військової поліції та розвідувальних служб.</p>	<p><i>Справа «Матко проти Словенії» [SVN / Matko] (43393/98)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 2 лютого 2007 року</p> <p>Звіт про вжиті заходи</p> <p><i>Справа «Франциска Стефанчич проти Словенії» [SVN / Franciska Stefancic] (58349/09)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 24 січня 2018 року</p> <p>Звіт про вжиті заходи</p>
<p>З 2015 року, згідно з рішенням Генеральної прокуратури при Вищому касаційному суді, заяви проти посадових осіб державних органів повинні розслідувати виключно прокурори при вищих судах, а не судовою поліцією. Цих прокурорів обирають серед тих, чиї службові обов'язки не передбачають контролю діяльності судової поліції.</p>	<p><i>Справа «Барбу Ангелеску проти Румунії № 1» [ROM / Barbu Anghelescu No.1] (46430/99)</i></p> <p>Рішення набуло статусу остаточного 5 січня 2005 року</p> <p>Остаточна резолюція CM/ResDH(2016)150</p>

Для проведення розслідувань щодо стверджуваних порушень, спричинених діями сил безпеки під час проведення антитерористичних операцій на Північному Кавказі, у 2011 році було створено Слідчий комітет як незалежний орган та правонаступник Слідчого комітету, який був підрозділом органів прокуратури. У 2013 році до Кримінального процесуального кодексу було внесено зміни, що дозволяють слідчим самостійно здійснювати певні слідчі дії, включаючи призначення медичної та інших судових експертиз, до порушення кримінальної справи, тобто під час дослідчої перевірки.

Група справ «Хашієв та Акаєва проти Росії» [RUS / Khashiyev and Akayeva group] (57942/00)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
6 липня 2005 року

[Проміжна резолюція](#)
CM/ResDH(2015)45

Для розслідування смертей громадян Іраку під час окупації південного Іраку Збройними силами Великої Британії 2010 року Міністерство оборони розпочало слідчий процес, який поєднав кримінальні розслідування Групи з історії тверджень про злочини в Іраку (ГІТЗІ) із розслідуванням коронерського типу (називаним "розслідуванням смертельних випадків"), яке здійснювалося суддею Високого суду у відставці та/або під судовим наглядом призначеного судді Високого суду. Пройшовши у 2012 році реструктуризацію, ГІТЗІ рішенням Високого суду від 2013 року була визнана достатньо незалежною.

Справа «Аль-Скеїні та інші проти Сполученого Королівства» [UK / Al-Skeini and Others] (55721/07)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
7 липня 2011 року

[Остаточна резолюція](#)
CM/ResDH(2016)298

У 2016 році було створено Державне бюро розслідувань (ДБР) – незалежний правоохоронний орган виконавчої влади для розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями, суддями та правоохоронцями. У 2018 році ДБР розпочало роботу. В Офісі Генерального прокурора існує Департамент процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, підслідних ДБР, який здійснює процесуальний контроль за досудовими розслідуваннями, що проводить ДБР, та підтримує обвинувачення у цих справах.

Група справ «Каверзін проти України» [UKR / Kaverzin group] (23893/03)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
15 серпня 2012 року

[План дій](#)

Група справ «Афанасьєв проти України» [UKR / Afanasyev group] (38722/02)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
5 липня 2005 року

[План дій](#)

Справа «Белоусов проти України» [UKR / Belousov] (4494/07)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
7 лютого 2014 року

[Рішення Комітету міністрів](#)
від 2019 року

2. НАЛЕЖНИЙ ХАРАКТЕР

Конвенція вимагає належного проведення розслідувань. Слідчі органи повинні мати вміння та повноваження, достатні для встановлення всіх відповідних фактів, а також встановлення та, за необхідності, покарання винуватців.

Захисник прав людини (ЗПЛ), посаду якого було створено у 2003 році, здійснює цивільний контроль за збройними силами. ЗПЛ здійснює регулярний моніторинг місць позбавлення волі, підпорядкованих Міністерству оборони, та створив спеціалізований відділ захисту прав військовослужбовців, який, зокрема, розглядає їхні заяви та надає їм юридичні консультації. Безкоштовна цілодобова гаряча лінія секретаріату ЗПЛ дозволяє військовослужбовцям та цивільним особам повідомляти про будь-які проблеми, пов'язані зі збройними силами.

Справа «Мурадян проти Вірменії»
[ARM / Muradyan] (11275/07)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[24 лютого 2017 року](#)

[План дій](#)

Для забезпечення своєчасного збору експертної доказової бази Генеральний прокурор у 2014 році видав інструкції щодо процедури, якої слід дотримуватись у випадку стверджуваного жорстокого поводження з боку поліції. Заявник повинен бути оглянутий судово-медичним експертом протягом 24 годин з моменту подання заяви або з моменту, коли поліції стало відомо про випадок жорстокого поводження. Про такі випадки слід повідомляти Генерального прокурора та голову Управління з розслідування тверджень і заяв про незаконні дії поліції. Прийняті у 2017 році зміни до законодавства передбачають, що такі медичні огляди слід проводити відповідно до Стамбульського протоколу (Посібника з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання).

Справа «Хані Кабарра проти Кіпру»
[CYP / Khani Kabarra] (24459/12)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[5 вересня 2018 року](#)

[План дій](#)

Після реформи Офісу Генерального прокурора, проведеної 2016 року, його Департаменту боротьби з катуваннями було доручено проводити розслідування у складних справах, контролювати розслідування, що проводять територіальні підрозділи Офісу прокурора, забезпечувати керівництво та надавати підтримку всім підпорядкованим прокурорам з питань жорстокого поводження з боку сил безпеки. Крім того, для розслідування випадків жорстокого поводження та катувань, вчинених за обтяжуючих обставин, було створено Спеціалізовану прокуратуру з питань боротьби з організованою злочинністю зі спеціальними відділами боротьби з катуванням. Прокурори відділів боротьби проти катувань займаються виключно справами про жорстоке поводження, вони не беруть участі у спільній роботі з поліцією чи іншими правоохоронними органами.

Група справ «Корсаков проти Молдови»
[MDA / Corsacov group] (18944/02)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[4 липня 2006 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2018\)463](#)

Справа «Левінца проти Молдови»
[MDA / Levinta] (17332/03)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[16 березня 2009 року](#)

[Звіт про вжиті заходи](#)

Після судового рішення у справі про смертельний інцидент за участі особового складу Королівської голландської армії, дислокованого за кордоном, спеціально призначений Комітет провів оцінювання здійснення військового кримінального правосуддя в умовах операцій із залученням військовослужбовців у районах підвищеного ризику. Було вжито заходів щодо консультування та навчання, зокрема: створення слідчих груп; покращення комунікації між командирами, загонами військової поліції та прокурорами; підготовка інструкцій про кроки, які слід здійснювати після застосування летальної сили. Державна прокуратура створила посібник з розслідування, який включає огляд ключових питань та можливі напрямки дій з розслідувань під час воєнних операцій, щоб покращити, серед іншого, збір доказів, збереження записів та координацію дій з місцевими органами кримінального судочинства та партнерами по коаліції у районах воєнних дій.

Справа «Джалуд проти Нідерландів»
[NDL / Jaloud] (47708/08)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[20 листопада 2014 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2018\)47](#)

У 2008 році Секретаріат уповноваженого з прав людини створив спеціальний підрозділ, якому було доручено розгляд заяв про незаконні дії правоохоронців. У 2012 році Міністр внутрішніх справ видав розпорядження про медичний огляд осіб, затриманих поліцією. У 2014 році Генеральний прокурор видав керівні принципи щодо розслідування смертей та випадків жорстокого поводження, спричинених працівниками поліції чи іншими посадовими особами державних органів.

Група справ «Дзвонковський проти Польщі» [POL / Dzwonkowski group]
(46702/99)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[12 квітня 2007 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2016\)148](#)

У 2015 році Прокуратура при Вищому касаційному суді прийняла Стратегію проведення ефективних розслідувань у справах щодо жорстокого поводження з боку посадових осіб державних органів (працівників поліції, працівників установ виконання покарань, жандармів). Ефективність запобігання жорстокому поводженню у місцях позбавлення волі та виявлення такого поводження була також посилена за рахунок проведення заходів з професійної підготовки та нагляду за заходами з боку Національної адміністрації місць позбавлення волі. Крім того, були ухвалені правила документування медичних доказів жорстокого поводження та повідомлення про такі докази.

Група справ «Предіка проти Румунії»
[ROM / Predica group] (42344/70)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[7 вересня 2011 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2017\)291](#)

Про необхідність ретельного та неупередженого розслідування випадків жорстокого поводження з боку поліції було наголошено в усталеній практиці Федерального суду. Що стосується, зокрема, кантону Женева, у 2008 році там було створено загальну службу інспекцію, яка розглядає скарги на дії працівників поліції.

Справа «Дембеле проти Швейцарії» [SUI / Dembele] (74010/11)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[26 вересня 2016 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2016\)175](#)

3. ОПЕРАТИВНІСТЬ

Конвенція також вимагає, щоб розслідування проводились оперативно. Слідчі органи повинні бути спроможними реагувати та негайно ініціювати розслідування, що є життєво важливим, особливо для забезпечення збереження доказів. Особливою проблемою в цьому контексті є ризик того, що стосовно потенційних правопорушень, які розслідуються, може бути застосовано строк давності (див. п. 3.а).

Встановлено максимальну тривалість дослідчої перевірки та слідства. У 2017 році було скасовано норму про автоматичне закриття кримінального розслідування через його тривалість та запроваджено механізми прискорення провадження для потерпілих та обвинувачених. Прийнята у 2017 році дорожня карта передбачала додаткові реформи, зокрема призначення спеціалізованих прокурорів для розслідування заяв про жорстоке поводження з боку поліції та автоматичну передачу всіх цих заяв до прокуратури.

Справа «С. З. проти Болгарії» [BGR / S.Z.] (29263/12)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[3 червня 2015 року](#)

[План дій](#)

Згідно з Законом про державне обвинувачення 2007 року, щоб запобігти надмірно тривалому розслідуванню випадків стверджуваного жорстокого поводження з боку працівників поліції, прокурори зобов'язані вжити процесуальних заходів протягом 30 днів після подання заяви. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу 2010 року, прокурори повинні прийняти рішення по суті заяви про вчинення кримінального правопорушення протягом трьох місяців. У разі затримок прокурор повинен повідомити заявника та вищого за посадою прокурора. Для запобігання свавіллю Закон про кримінальну процедуру запровадив у 2013 році право на подачу апеляційної скарги до вищого за посадою прокурора.

Група справ «Яшар проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» [MKD / Jasar group] (69908/01)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[15 травня 2007 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2018\)72](#)

Група справ «Кітановський проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» [MKD / Kitanovski] (15191/12)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[22 квітня 2015 року](#)

[План дій](#)

З метою забезпечення оперативного розслідування інцидентів, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї працівниками поліції, внаслідок яких було завдано шкоди життю чи здоров'ю потерпілого, інформація про це передається керівництву, яке має її письмово зафіксувати та повідомити прокурору протягом 48 годин. Було вдосконалено систему чергувань у Державному департаменті кримінальних розслідувань з метою забезпечення швидкого прибуття його працівників на місце події. Усі розслідування, які не може проводити Департамент, вестимуть Бюро внутрішніх розслідувань поліції відповідного регіону або співробітники поліції сусіднього підрозділу.

Справа «Рамсахаї проти Нідерландів» [NDL / Ramsahai] (52391/99)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[15 травня 2007 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2010\)178](#)

Щодо випадків поганого поводження з цивільним населенням та смертей, які мали місце під час проведення силами безпеки антитерористичних операцій у 1990-х роках, циркуляром Міністерства юстиції від 2003 року було підкреслено необхідність оперативного проведення кримінальних розслідувань прокурорами (а не представниками сил безпеки). У 2003 році було скасовано вимогу про необхідність отримання адміністративного дозволу для того, щоб розпочати кримінальне провадження щодо представників сил безпеки у справах щодо стверджуваного поганого поводження та катувань.

Група справ «Аксой проти Туреччини» [TUR / Aksoy group] (21987/93)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[18 грудня 1996 року](#)

[Проміжна резолюція ResDH\(2005\)43](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2019\)51](#)

З метою підвищення оперативності розслідування справ про жорстоке поводження до Кримінального процесуального кодексу було 2016 року внесено зміни, які вимагають від прокурорів та суддів надавати пріоритет таким справам. У 2017 році Міністерство юстиції видало циркуляр, який вимагає, щоб прокурори завершували розслідування за скаргами про катування протягом 180 днів та за скаргами про надмірне застосування сили протягом 120 днів, а також встановлює строк у 370 днів для завершення кримінального провадження щодо таких злочинів. Затримки у здійсненні проваджень можуть призвести до негативних наслідків для майбутнього службового просування відповідального за них прокурора чи судді.

Група справ «Bati проти Туреччини»
[TUR / Bati group] (33097/96)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[3 вересня 2004 року](#)

[Звіт про вжиття заходів](#)
Група справ «Аксой проти Туреччини»
[TUR / Aksoy group] (21987/93)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[18 грудня 1996 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2019\)51](#)

Для прискорення розслідувань, включаючи розслідування смертей ув'язнених, було вжито таких заходів: призначення судді Високого суду головою колегії коронерів для забезпечення керівництва нею; призначення додаткових коронерів у 2016 році для заповнення всіх вакантних судових посад; передача більш складних розслідувань суддям вищої інстанції; призначення нового радника до дорадчої комісії коронерів; скорочення перерв у розслідуванні, покращення діловодства та розподілу справ; призначення допоміжного слідчого персоналу для коронерів; створення моніторингового механізму для забезпечення повного розслідування та швидкого повідомлення про його результати. У 2015 році після перегляду діяльності служби коронерів було підготовано та прийнято 13 рекомендацій щодо підвищення ефективності та зменшення затримок у розслідуваннях, які було впроваджено до кінця 2016 року.

Справа «Макдоннелл проти Сполученого Королівства» [UK / McDonnell] (19563/11)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[06 грудня 2016 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2016\)356](#)

3.a. Зв'язок між оперативністю та строком давності

Колегія прокуратури контролює ретельність проведеного розслідування, а у 2018 році було ухвалено закон про незастосовність помилувань до справ про жорстоке поводження, що стало чітким знаком того, що жорстоке поводження не толеруватиметься. До проєкту Кримінального процесуального кодексу включено комплексну систему гарантій, яка, серед іншого, встановлює суворі строки досудового провадження. Планується скасувати, шляхом внесення змін до Кримінального кодексу, строк давності щодо катувань.

Справа «Мурадян проти Вірменії» [ARM / Muradyan] (11275/07)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[24 лютого 2017 року](#)

[План дій](#)

Для того, щоб кримінальні провадження не закривали у зв'язку з закінченням строків давності, з 2020 року перебіг строку давності зупиняється після рішення суду першої інстанції на весь подальший період провадження. У справах про катування посадові особи державних органів не можуть бути звільнені від відбування покарання з випробуванням. Дисциплінарні провадження щодо працівників поліції та карабінерів розпочинаються, проводяться та закінчуються незалежно від кримінальних проваджень щодо тих самих фактів і можуть бути призупинені до отримання результатів останніх.

Група справ «Честаро проти Італії»
[ITA / Cestaro group] (6884/11)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[7 квітня 2015 року](#)

[Звіт про вжиті заходи](#)

Щоб виправити порушення, спричинені неефективними розслідуваннями випадків використання летальної сили під час придушення антиурядових демонстрацій у грудні 1989 року та в червні 1990 року, було вжито таких заходів: у березні 2012 року було скасовано строк давності притягнення до відповідальності за навмисні злочини проти життя особи, що дозволило продовжити розслідування у таких справах. Крім того, Кримінальний кодекс та Кримінальний процесуальний кодекс надали у 2014 році слідчим органам юридичні можливості, що дозволяють подолати будь-яку відмову від співпраці з боку органів, у розпорядженні яких перебувають докази, пов'язані з розслідуванням.

Група справ «Асоціація потерпілих від події 21 грудня 1989 року проти Румунії»
[ROM / Association "21 December 1989" group] (33810/07+)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[28 листопада 2011 року](#)

[План дій](#)

4. УЧАСТЬ ПОТЕРПІЛИХ І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

Конвенція вимагає, щоб розслідування випадків смерті або жорстокого поводження, спричинених працівниками сил безпеки, передбачали можливість участі потерпілих (або їх родичів, залежно від обставин) в обсязі, необхідному для захисту їхніх законних інтересів. Така участь повинна включати можливість для них отримати доступ до матеріалів розслідування, що, однак, не означає автоматичного доступу до всіх складових цих матеріалів. У цьому контексті може постати питання безкоштовної правової допомоги. Іншою проблемою є необхідність обґрунтовувати рішення про завершення розслідування. Що стосується громадського контролю в цілому, то необхідність забезпечення підзвітності та підтримання довіри громадськості до дій влади вимагають обережного дотримання балансу між публічністю та конфіденційністю.

У 2017 році до Кримінального процесуального кодексу було внесено норми про процесуальні права потерпілих (такі як право на оскарження рішень щодо зупинення провадження у справі, відмови прокурора розпочати розслідування, продовження терміну розслідування; право бути поінформованим про стан провадження та мати доступ до копій документів і доказів у матеріалах справи, які перебувають у розпорядженні прокурора). Крім того, виданий Генеральною прокуратурою у 2018 році довідник містив спеціальні положення щодо допомоги потерпілим та свідкам кримінальних правопорушень.

Справа «Піхоні проти Албанії» [ALB / Pihoni] (74389/13)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[13 травня 2018 року](#)

[План дій](#)

У 2014 році право потерпілих на інформацію про хід розслідування, було запроваджено до Кримінального процесуального кодексу, що у принципі надало їм доступ до матеріалів справи. Нова Міжвідомча рада з питань боротьби з катуванням та жорстоким поводженням наголосила на важливості надання ефективної безкоштовної правової допомоги потерпілим. Після ухвалення у 2018 році змін до законодавства та прийняття ухвали з роз'ясненням Конституційного Суду, відмова прокурора надати комусь «статус потерпілого» може бути оскаржена до вищого за посадою прокурора і, зрештою, до суду незалежно від виду кримінального правопорушення. Для підтримки та захисту інтересів потерпілих і свідків під час проваджень при прокуратурі було створено Службу координації підтримки потерпілих та свідків.

Група справ «Цінцабадзе проти Грузії» [GEO / Tsintsabadze group] (35403/06)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[18 березня 2011 року](#)

[План дій](#)

У тому, що стосується використання летальної сили під час придушення антиурядових демонстрацій у грудні 1989 року та в червні 1990 року, в ході нових розслідувань на веб-сайті прокуратури для сімей потерпілих регулярно публікувалася оновлена інформація щодо прогресу у цих справах. Крім того, відбулося посилення співпраці із заявниками та висловлено намір знову заслухати всі потерпілі сторони в ході нового розслідування.

Група справ «Асоціація потерпілих від подій 21 грудня 1989 року проти Румунії» [ROM / Association "21 December 1989" group] (33810/07+)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[28 листопада 2011 року](#)

[План дій](#)

Кримінальний процесуальний кодекс 2005 року передбачає участь потерпілих та автоматичне право на перегляд справи судом, якщо прокурори вирішать не висувати обвинувачень у справах про стверджені порушення з боку представників сил безпеки.

Справа «Ахмет Озкан та інші проти Туреччини» [TUR / Ahmet Ozkan and Others] (21689/93)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[10 листопада 2004 року](#)

[Проміжна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2005\)43](#)

У питанні смертей громадян Іраку під час окупації південного Іраку Збройними силами Великої Британії до слідчого процесу, який поєднав кримінальні розслідування Групи з історії тверджень про злочини в Іраку (ГІТЗІ) із розслідуванням коронерського типу (називаним "розслідуванням смертельних випадків"), було залучено сім'ї потерпілих та надано доступ широким колам громадськості. У 2016 році Високий суд визначив принципи, яких слід дотримуватися при визначенні, після розслідування ГІТЗІ, доцільності, обґрунтованості та пропорційності подальшого проведення "розслідування смертельних випадків" з належним урахуванням при цьому затрати людських ресурсів та ймовірності одержання чіткого висновку щодо обставин, за яких померла певна особа.

Справа «Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» [УК / Al-Skeini and Others] (55721/07)

[Рішення набуло статусу остаточного 7 липня 2011 року](#)

[Остаточна резолюція CM/ResDH\(2016\)298](#)

Стосовно громадського контролю та інформування сімей потерпілих про розслідування смертей, які сталися у Північній Ірландії під час операцій сил безпеки в 1980-90-х роках, Державна прокуратура ухвалила правила, за якими рішення про відмову від обвинувачення мають бути мотивованими та підлягають перегляду судом. Крім того, було надано можливість отримання безкоштовної правової допомоги для забезпечення представництва сімей потерпілих. Коли буде створено новий єдиний незалежний слідчий орган, Відділ розслідувань історичних справ, у ньому будуть також і співробітники, які займатимуться саме залученням до процесу із самого його початку найближчих родичів потерпілих.

Група справ «Маккерр проти Сполученого Королівства» [УК / McKerr group] (28883/95)

[Рішення набуло статусу остаточного 4 серпня 2001 року](#)

[План дій](#)

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року розширив можливості для участі потерпілих, включаючи, зокрема, такі права: давати пояснення та подавати докази; одержувати інформацію, пов'язану з провадженням; знайомитися з матеріалами справи та одержувати копії документів; мати представника; заявляти клопотання та оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчих, прокурорів або суддів; брати участь у судовому провадженні та оскаржувати судові рішення.

Справа «Гонгадзе проти України» [UKR / Gongadze] (34056/02)

[Рішення набуло статусу остаточного 8 лютого 2006 року](#)

[План дій](#)

5. РОЗСЛІДУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МОТИВІВ ЗЛОЧИНУ

Щоб розслідування випадків смерті та жорстокого поводження були ефективними, слід звернути особливу увагу на вивчення можливих расистських чи інших дискримінаційних мотивів. Інші мотиви, як наприклад ті, що лежать в основі нападів на журналістів чи інших представників ЗМІ, можуть вимагати спеціального реагування. Забезпечення належного розслідування таких мотивів може також вимагати внесення змін до відповідного кримінального законодавства.

<p>У 2011 році до Кримінального кодексу було внесено зміни та включено расистські або ксенофобські мотиви як обставини, що обтяжують покарання за вбивство та завдання тілесних ушкоджень. Ці положення дозволяють слідчим органам перевірити, чи є можливі расистські мотиви причиною надмірного застосування сили силами безпеки.</p>	<p><i>Справа «Начова та інші проти Болгарії» [BGR / Nachova and Others] (43577/98)</i> Рішення набуло статусу остаточного 6 липня 2005 року Остаточна резолюція CM/ResDH(2017)97</p>
<p>Для підвищення ефективності розслідування справ про дискримінацію та злочини на ґрунті ненависті в контексті насильницьких нападів на активістів ЛГБТІ та Свідків Єгови під час процесій/зібрань у 2010 році повноваження Публічного захисника були поширені на приватних осіб: як юридичні, так і фізичні особи зобов'язані надавати інформацію про акти стверджуваної дискримінації протягом 10 днів. У разі невиконання виданої після цього рекомендації Публічного захисника, заявник має право звернутися до суду відповідно до Цивільного процесуального кодексу. У 2018 році було посилено передбачені Кримінальним кодексом покарання за злочини, скоєні з мотивів дискримінації.</p>	<p><i>Група справ «Ідентоба та інші проти Грузії» [GEO / Identoba and Others group] (73235/12)</i> Рішення набуло статусу остаточного 12 серпня 2015 року План дій</p>
<p>У 2012 році начальник поліції звернувся до працівників поліції із наказом розглядати в пріоритетному порядку заяви щодо расистської поведінки. У пізнішому наказі, виданому у 2014 році, начальник поліції вказав на обов'язок органів поліції розслідувати можливе існування мотивів, пов'язаних із національним походженням, релігією, сексуальною орієнтацією, віком, інвалідністю, або будь-якою іншою дискримінаційною поведінкою, що може бути причиною жорстокого поводження з особою.</p>	<p><i>Група справ «Макараціс проти Греції» [GRC / Makaratzis group] (50385/99)</i> Рішення набуло статусу остаточного 20 грудня 2004 року Комунікація Уряду</p>
<p>У 2019 році було запроваджено новий протокол дій поліції під час розслідування злочинів на ґрунті ненависті, який включає перелік «індикаторів упередженості», що полегшують ідентифікацію цього виду злочинів. Створено також мережу фахівців зі злочинів на ґрунті ненависті. До її складу входять працівники кожного з регіональних управлінь поліції на чолі зі співробітником центрального апарату. Окрім нагляду за боротьбою зі злочинами на ґрунті ненависті, їм доручено організувати регулярні навчання працівників поліції. Крім того, у кожному відділку поліції повинні бути призначені «наставники», які мають допомагати працівникам поліції у виявленні злочинів на ґрунті ненависті.</p>	<p><i>Група справ «Балаж проти Угорщини» [HUN / Balázs group] (15529/12)</i> Рішення набуло статусу остаточного 14 березня 2016 року Звіт про вжиті заходи</p>

Щодо розслідувань випадків жорстокого поводження з ромами з расових мотивів, кримінальне законодавство передбачає з 2006 року, що расові мотиви є законодавчо встановленою обставиною, що обтяжує покарання, і органи влади мають розслідувати наявність такої обставини за власною ініціативою в кожній конкретній справі.

Справа «Барбу Ангелеску проти Румунії № 1» [ROM / Barbu Anghelescu No.1] (46430/99)

[Рішення набуло статусу остаточного 5 січня 2005 року](#)

[Остаточна резолюція CM/ResDH\(2016\)150](#)

У 2015-2016 роках до Кримінального кодексу було внесено зміни, якими запроваджено кримінальну відповідальність за злочини, спрямовані проти журналістів, такі як убивство або замах на вбивство, захоплення заручників, погрози насильством і навмисне пошкодження майна. Крім того, було посилено кримінальну відповідальність за перешкодження законній професійній діяльності журналіста.

Справа «Гонгадзе проти України» [UKR / Gongadze] (34056/02)

[Рішення набуло статусу остаточного 8 лютого 2006 року](#)

[План дій](#)

6. НЕЗАЛЕЖНИЙ НАГЛЯД ЗА РОЗСЛІДУВАННЯМИ

Національна система повинна забезпечити наявність незалежного механізму розгляду скарг, що стосуються проведення розслідування. Відтак слідчі органи повинні ухвалювати мотивовані рішення щодо своїх дій, щоб уможливити здійснення належного нагляду. Беручи до уваги різноманітність національних правових систем та різну роль відповідних установ, такі чинники можуть мати більше чи менше значення в різних державах: процесуальне керівництво розслідуваннями та нагляд за ними з боку органів прокуратури; роль слідчих суддів; роль інших державних органів, наприклад, судів або національної правозахисної установи/уповноваженого з прав людини; можлива роль національного парламенту або певної парламентської структури.

Рішення прокурора про припинення розслідування може бути оскаржене в межах прокуратури. Оскарження такого рішення до суду є доступним у справах, що стосуються скарг на вчинення тяжких злочинів.

Справа «Гарібашвілі проти Грузії» [GEO / Gharibashvili] (11830/03)

[Рішення набуло статусу остаточного 29 жовтня 2017 року](#)

[Остаточна резолюція CM/ResDH\(2017\)287](#)

2017 року у складі Офісу уповноваженого з прав людини було створено Національний механізм розслідувань, який має повноваження збирати, фіксувати, оцінювати та передавати компетентним органам скарги на такі дії правоохоронців та працівників місць несвободи, які містили ознаки жорстокого поводження, незаконного використання вогнепальної зброї, протиправної поведінки з расистських мотивів або дискримінаційного поводження. Більше того, Уповноважений із прав людини може ухвалити рішення самостійно розслідувати такі твердження *proprio motu* (з власної ініціативи) або за запитом чи направити їх до компетентного дисциплінарного органу. Уповноважений із прав людини може також вимагати поновлення адміністративного розслідування у випадках, коли Європейський суд визнав початкове розслідування неефективним.

Група справ «Макараціс проти Греції» [GRC / Makaratzis group] (50385/99)

[Рішення набуло статусу остаточного 20 грудня 2004 року](#)

[Звіт про вжиті заходи](#)

У січні 2011 року було створено базу даних усіх триваючих кримінальних проваджень. Вона є інструментом посилення прокурорського нагляду за кримінальними провадженнями. Крім того, у 2010 році Генеральний прокурор видав розпорядження, покликане посилити прокурорський нагляд за кримінальними провадженнями щодо стверджуваних правопорушень з боку посадових осіб державних органів, а також розробив методичні вказівки з цього приводу. Для забезпечення оперативності розслідувань Генеральна прокуратура регулярно оцінює відповідні статистичні дані та присвоює статус пріоритетних певним типам розслідувань. З 2010 року розслідуванням щодо посадових осіб державних органів щоразу присвоюється статус пріоритетних для забезпечення посиленого нагляду.

Група справ «Холоденко проти Латвії» [LVA / Holodenko group] (17215/07)

[Рішення набуло статусу остаточного 4 листопада 2013 року](#)

[Остаточна резолюція CM/ResDH\(2018\)382](#)

У 2018 році у складі Офісу уповноваженого з прав людини було створено наглядовий орган, який включає незалежних представників громадянського суспільства. Його завдання полягає у моніторингу та дослідженні процедур, пов'язаних із розслідуванням діяльності та притягненням до відповідальності правоохоронців за будь-які протиправні дії, що становлять жорстоке поводження.

Справа «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» [МКД / El-Masri] (39630/09)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[13 грудня 2012 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2019\)369](#)

Після виявлення недоліків у розслідуванні вбивства журналіста, який був турком-кіпріотом, у 2006 році було посилено роль Генерального прокурора в розслідуваннях, які проводяться поліцією. Так, йому надано повноваження здійснювати контроль та керувати розслідуваннями, що проводяться Генеральним управлінням поліції, якщо він вважає це за необхідне.

Справа «Адалі проти Туреччини» [TUR / Adali] (38187/97)

[Рішення набуло статусу остаточного](#)
[12 жовтня 2005 року](#)

[Остаточна резолюція](#)
[CM/ResDH\(2010\)12](#)

7. КОМПЕНСАЦІЯ ПОТЕРПІЛИМ

Держави повинні вживати всіх належних заходів для створення доступних та ефективних механізмів, які забезпечують отримання потерпілими від серйозних порушень прав людини оперативної та адекватної компенсації за заподіяну шкоду.¹ Різні форми відшкодування, наведені нижче, такі як фінансова компенсація та офіційні вибачення, можуть корисно доповнювати зобов'язання держав поновити/продовжити розслідування, в тому числі в ситуаціях, коли це зобов'язання не може бути успішно виконане.

Після неефективних розслідувань воєнних злочинів і висновків Європейського суду у справі «Б. та інші проти Хорватії», заявники просили відновити оскаржуване провадження щодо виплати відшкодування. У межах відновленого провадження заявникам було присуджено приблизно 30 000 євро кожному в якості відшкодування моральної шкоди внаслідок емоційних страждань, спричинених смертю їхнього родича від рук посадових осіб державних органів. Крім того, у справі «М. та інші проти Хорватії» заявники, ще до рішення Європейського суду, подали клопотання про відновлення цивільного провадження після рішення національного суду, який визнав особу винною у воєнних злочинах в порядку відповідальності військового командира, причому до цих злочинів належало і вбивство родичів заявників. Національні суди присудили кожному з них близько 30 000 євро як відшкодування моральної шкоди внаслідок емоційних страждань через смерть їхнього родича від рук посадових осіб державних органів.

Група справ «Скенджіч і Крзнариć проти Хорватії» [CRO / Skendžić and Krznarić] (16212/08)

[Рішення набуло статусу остаточного 20 квітня 2011 року](#)

[План дій](#)

В результаті надмірного застосування сили поліцією під час демонстрацій, які супроводжувалися насильством, після парламентських виборів 2009 року, Уряд і парламент висловили жаль через неадекватну реакцію національних правоохоронних органів та судової влади після оскаржуваних подій. Крім того, було створено спеціальний урядовий комітет, щоб призначити встановленим потерпілим цивільним особам компенсацію на національному рівні. Ця компенсація не вважалася заміною відшкодування матеріальної або моральної шкоди, які додатково могли б присудити національні суди.

Група справ «Тарабурка проти Молдови» [MDA / Taraburca group] (18919/10)

[Рішення набуло статусу остаточного 6 березня 2012 року](#)

[Остаточна резолюція CM/ResDH\(2018\)464](#)

У 2018 році, з огляду на закінчення строку притягнення до відповідальності за скаргами заявника на жорстоке поводження у зв'язку з видачею підозрюваних у тероризмі Центральному розвідувальному управлінню, міністр закордонних справ направив заявнику письмове вибачення від імені Уряду, висловивши глибокий жаль у зв'язку з величезними стражданнями та шкодою, завданими йому внаслідок неналежної поведінки влади. У 2018 році позов заявника про відшкодування йому моральної шкоди на символічну суму в один євро було задоволено національними цивільними судами, які, таким чином, офіційно визнали, що оскаржувані факти мали місце.

Справа «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» [MKD / El-Masri] (39630/09)

[Рішення набуло статусу остаточного 13 грудня 2012 року](#)

[Остаточна резолюція CM/ResDH\(2019\)369](#)

Щодо порушень, виявлених у контексті боротьби з тероризмом, головним чином на південному сході Туреччини, в умовах надзвичайного стану в 1987-2002 роках, заявники отримали можливість подавати заяви про компенсацію до спеціальної комісії з компенсацій або до адміністративних судів на підставі нового Закону про компенсацію від 2004 року, який передбачав право на компенсацію у зв'язку з відповідальністю держави за збитки, завдані у процесі боротьби з тероризмом. Цей закон доповнив і уточнив норму про відповідальність держави за збитки, заподіяні адміністративними актами, як спеціальний *lex temporalis* (тимчасовий закон), встановлюючи, що норми цього законодавчого акту мають зворотню дію стосовно подій, які відбувалися після 1987 й до 2004 року.

Група справ «Аксой проти Туреччини» [TUR / Aksoy group] (21987/93)

[Рішення набуло статусу остаточного 18 грудня 1996 року](#)

[Остаточна резолюція CM/ResDH\(2019\)51](#)

¹ Див., зокрема, Керівний принцип XVI, «Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо викоринення безкарності за серйозні порушення прав людини», прийняті Комітетом міністрів 30 березня 2011 року на 1110-му засіданні на рівні заступників міністрів.

ДОДАТОК - ПОКАЖЧИК СПРАВ

Справа «Піхоні проти Албанії» [ALB / Pihoni] (74389/13).....	3, 10
Справа «Мурадян проти Вірменії» [ARM / Muradyan] (11275/07).....	6, 9
Справа «Вірабян проти Вірменії» [ARM / Virabyan] (40094/05).....	3
Справа «Начова та інші проти Болгарії» [BGR / Nachova and Others] (43577/98).....	12
Справа «С. З. проти Болгарії» [BGR / S.Z.] (29263/12).....	8
Справа «Мадер проти Хорватії» [CRO / Mader] (56185/07).....	3
Група справ «Скенджіч і Крзнарич проти Хорватії» [CRO / Skendžić and Krznarić] (16212/08).....	16
Справа «Хані Кабарра проти Кіпру» [CYP / Khani Kabarra] (24459/12).....	6
Справа «Щукін та інші проти Кіпру» [CYP / Shchukin and Others] (14030/03).....	3
Справа «Ереміяшова та Пехова проти Чехії» [CZE / Eremiasova and Pechova] (23944/04).....	3
Справа «Гарібашвілі проти Грузії» [GEO / Gharibashvili] (11830/03).....	14
Група справ «Ідентоба та інші проти Грузії» [GEO / Identoba and Others group] (73235/12).....	12
Група справ «Цінцабадзе проти Грузії» [GEO / Tsintsabadze group] (35403/06).....	4, 10
Справа «Генчель та Штарк проти Німеччини» [GER / Hentschel and Stark] (47274/15).....	4
Група справ «Макараціс проти Греції» [GRC / Makaratzis group] (50385/99).....	12, 14
Група справ «Балаж проти Угорщини» [HUN / Balázs group] (15529/12).....	12
Група справ «Честаро проти Італії» [ITA / Cestaro group] (6884/11).....	9
Справа «Балаєв проти Латвії» [LVA / Balajevs] (8347/07).....	4
Група справ «Холоденко проти Латвії» [LVA / Holodenko group] (17215/07).....	4, 14
Група справ «Корсаков проти Молдови» [MDA / Corsacov group] (18944/02).....	6
Справа «Левінца проти Молдови» [MDA / Levintā] (17332/03).....	6
Група справ «Тарабурка проти Молдови» [MDA / Taraburca group] (18919/10).....	16
Справа «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» [MKD / El-Masri] (39630/09).....	15, 16
Група справ «Яшар проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» [MKD / Jasar group] (69908/01).....	8
Група справ «Кітановський проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» [MKD / Kitanovski] (15191/12).....	8
Справа «Джалуд проти Нідерландів» [NDL / Jaloud] (47708/08).....	7
Справа «Рамсахаї проти Нідерландів» [NDL / Ramsahai] (52391/99).....	8
Група справ «Дзвонковський проти Польщі» [POL / Dzwonkowski group] (46702/99).....	7
Група справ «Асоціація потерпілих від подій 21 грудня 1989 року проти Румунії» [ROM / Association “21 December 1989” group] (33810/07+).....	9, 10
Справа «Барбу Ангелеску проти Румунії № 1» [ROM / Barbu Anghelescu No.1] (46430/99).....	4, 13
Група справ «Предіка проти Румунії» [ROM / Predica group] (42344/70).....	7
Група справ «Хашієв та Акаєва проти Росії» [RUS / Khashiyev and Akayeva group] (57942/00).....	5
Справа «Дембеле проти Швейцарії» [SUI / Dembele] (74010/11).....	7
Справа «Франциска Стефанчіч проти Словенії» [SVN / Franciska Stefancic] (58349/09).....	4
Справа «Матко проти Словенії» [SVN / Matko] (43393/98).....	4
Справа «Адалі проти Туреччини» [TUR / Adali] (38187/97).....	15
Справа «Ахмет Озкан та інші проти Туреччини» [TUR / Ahmet Özkan and Others] (21689/93).....	10
Група справ «Аксой проти Туреччини» [TUR / Aksoy group] (21987/93).....	8, 9, 16
Група справ «Баті проти Туреччини» [TUR / Bati group] (33097/96).....	9
Справа «Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» [UK / Al-Skeini and Others] (55721/07).....	5, 11
Справа «Макдоннелл проти Сполученого Королівства» [UK / McDonnell] (19563/11).....	9
Група справ «Маккерр проти Сполученого Королівства» [UK / McKerr group] (28883/95).....	11
Група справ «Афанасьєв проти України» [UKR / Afanasyev group] (38722/02).....	5
Справа «Белоусов проти України» [UKR / Belousov] (4494/07).....	5
Справа «Гонгадзе проти України» [UKR / Gongadze] (34056/02).....	11, 13
Група справ «Каверзін проти України» [UKR / Kaverzin group] (23893/03).....	5